

РАДЧУК А.А.

кандидат юридичних наук,

голова

(Одеський окружний адміністративний суд)

УДК 342.7/9(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.75>

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО

У статті досліджено міжнародний досвід щодо забезпечення прав військовослужбовців та його імплементація в національне право. Забезпечення прав військовослужбовців є надзвичайно важливим аспектом у контексті розбудови демократичної та правової держави, особливо в умовах триваючої агресії з боку Російської Федерації. Україна, як частина європейського та євроатлантичного співтовариства, прагне імплементувати міжнародні стандарти та практики щодо захисту прав військових у національне законодавство. Це сприяє не лише посиленню захисту прав військовослужбовців, але й забезпечує дотримання основоположних принципів верховенства права та прав людини.

На міжнародному рівні права військовослужбовців регламентуються низкою важливих документів, таких як Європейська конвенція з прав людини, Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, а також Женевські конвенції. Усі ці документи містять ключові положення щодо захисту прав військовослужбовців, включаючи право на життя, заборону катувань та нелюдського поводження, а також забезпечення належних умов утримання під вартою. Це також сприяє підвищенню морального духу та соціальної захищеності військових, які виконують свої обов'язки щодо захисту Вітчизни.

Зроблено висновок, що важливим аспектом є залучення міжнародних експертів та організацій до процесу реформування системи правового захисту військовослужбовців в Україні, що сприятиме підвищенню ефективності цього процесу та забезпеченню відповідності національного законодавства найкращим світовим практикам. Таким чином, впровадження міжнародного досвіду в національне право є необхідною умовою для забезпечення належного рівня захисту прав військовослужбовців в Україні. Подальші кроки в цьому напрямку повинні включати як вдосконалення нормативно-правової бази, так і розробку та впровадження ефективних механізмів контролю за її дотриманням. Важливим завданням є також забезпечення належного рівня правової освіти військовослужбовців, що сприятиме підвищенню їх правової свідомості та здатності захищати свої права.

Ключові слова: *військовослужбовці, адміністративно-правове забезпечення, міжнародний досвід, права, імплементація*

Radchuk A.A. International experience in ensuring the rights of military personnel and its implementation into national law

The article examines the international experience of ensuring the rights of military personnel and its implementation into national law. Ensuring the rights of military

personnel is an extremely important aspect in the context of building a democratic and legal state, especially in the conditions of ongoing aggression by the Russian Federation. Ukraine, as a part of the European and Euro-Atlantic community, strives to implement international standards and practices regarding the protection of military rights into national legislation. This contributes not only to strengthening the protection of the rights of military personnel, but also ensures compliance with the fundamental principles of the rule of law and human rights.

At the international level, the rights of military personnel are regulated by a number of important documents, such as the European Convention on Human Rights, the Convention against Torture and Other Cruel Inhuman or Degrading Treatment and Punishment, the International Covenant on Civil and Political Rights, and the Geneva Conventions. All these documents contain key provisions on the protection of the rights of military personnel, including the right to life, the prohibition of torture and inhuman treatment, and the provision of adequate conditions of detention. It also helps to increase the morale and social security of the military, who perform their duties in defense of the Motherland.

It was concluded that an important aspect is the involvement of international experts and organizations in the process of reforming the system of legal protection of military personnel in Ukraine, which will contribute to increasing the effectiveness of this process and ensuring compliance of national legislation with the best global practices. Thus, the introduction of international experience into national law is a necessary condition for ensuring an adequate level of protection of the rights of military personnel in Ukraine. Further steps in this direction should include both the improvement of the legal framework and the development and implementation of effective mechanisms for monitoring its compliance. An important task is also to ensure the appropriate level of legal education of military personnel, which will contribute to increasing their legal awareness and ability to protect their rights.

Key words: military personnel, administrative and legal support, international experience, rights, implementation

Актуальність дослідження. Забезпечення прав військовослужбовців є надзвичайно важливим аспектом у контексті розбудови демократичної та правової держави, особливо в умовах триваючої агресії з боку Російської Федерації. Україна, як частина європейського та євроатлантичного співтовариства, прагне імплементувати міжнародні стандарти та практики щодо захисту прав військових у національне законодавство. Це сприяє не лише посиленню захисту прав військовослужбовців, але й забезпечує дотримання основоположних принципів верховенства права та прав людини.

На міжнародному рівні права військовослужбовців регламентуються низкою важливих документів, таких як Європейська конвенція з прав людини, Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, а також Женевські конвенції. Усі ці документи містять ключові положення щодо захисту прав військовослужбовців, включаючи право на життя, заборону катувань та нелюдського поводження, а також забезпечення належних умов утримання під вартою.

Імплементация цих міжнародних стандартів у національне законодавство України є важливим кроком у процесі європейської інтеграції та зміцнення правової бази захисту військовослужбовців. Це також сприяє підвищенню морального духу та соціальної захищеності військових, які виконують свої обов'язки щодо захисту Вітчизни. Наукові дослідження в цій сфері дозволяють виявити прогалини та недоліки у чинному законодавстві, а також розробити рекомендації щодо його вдосконалення з урахуванням кращих міжнародних практик.

Таким чином, дослідження міжнародного досвіду щодо забезпечення прав військовослужбовців та його імплементація в національне право є надзвичайно актуальним і важливим для України, яка перебуває в умовах війни та прагне досягти високих стандартів захисту прав людини відповідно до європейських та міжнародних норм.

Огляд останніх досліджень. В основу нашого дослідження лягли наукові дослідження таких науковців, як В. Авер'янова, О. Бандурка, Ю. Битяка, М. Беланюк, С. Беньковського, П. Богуцького, В. Галуцького, І. Гибалюк, Б. Головка, І. Голосніченка, С. Гончарука, О. Гуцина, Є. Додіна, К. Драмаренко, О. Зайчука, В. Зеленого, Р. Калюжного, Л. Кельмана, Л. Ковалюка, А. Комзюка, В. Колпакова, Т. Коломоєць, В. Котюкф, І. Коржа, В. Курило, Д. Лук'яновф, Н. Матузовф, О. Негодченко, М. Остапенко, Н. Оніщенко, В. Пашинського, В. Петкова, В. Погорілко, П. Рабіновича, А. Селіванова, С. Скуріхіна, М. Хавронюка, Ю. Шайгородського, М. Шульги, В. Шульгіна, І. Шопіної, В. Яценка та інших. Однак, свою увагу звертали на загальні положення адміністративного, військового права, або аналізувати більш загальні, суміжні чи спеціальні виклики.

Мета статті полягає в тому щоб дослідити міжнародний досвід щодо забезпечення прав військовослужбовців та проаналізувати його імплементацію в національне право.

Виклад основних положень. Україна будуючи незалежну, демократичну державу у першу чергу звернула свою увагу на законодавчу базу щодо дотримання прав та свобод людини, у тому числі, що стосується забезпечення прав військовослужбовців. На військовослужбовців, як громадян України поширюються гарантії прав, закладених у національних та міжнародних документах. Науковці зазначають, що більшість нормативно-правових актів України, які розкривають сутність забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців ЗС України не враховують нинішній рівень життя і затрат, які військовослужбовці віддають, захищаючи свою країну, а саме: моральні, духовні, психічні, психологічні, фізичні та ін. [1].

Незаперечний курс і незворотній європейський та євроатлантичний курс України вимагає від України імплементації міжнародного законодавства у національне право. Статтею 9 Конституції України визначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [2]. Основою є Європейська конвенція з прав людини. Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод зазначається, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод, а також, закріплені основні послугати: Право кожного на життя охороняється законом [3]. Будь-яка особа, неурядова організація або група осіб, що вважають себе потерпілими від порушення державою їх прав, викладених у Конвенції, може подати скаргу до Європейського суду з прав людини. Дотримання та виконання гарантій прав людини закладених в положеннях цієї Конвенції контролює Європейський суд з прав людини, рішення якого є обов'язковим для виконання віх держав учасниць ЄС.

Україною імплементовано в чинне законодавство і Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, яка визначила вимоги щодо включення навчальних матеріалів та інформації про заборону катувань до програм підготовки персоналу державних посадових осіб, які мають відношення до утримання під вартою й допитів осіб, затримання чи ув'язнення; установлює умови утримання під вартою й поводження з людьми, які піддані будь-якій формі арешту, затримання чи ув'язнення [4]. Статтею 2 Європейської конвенції з прав людини закріплено, що нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; в) при вчиненні правомірних дій

для придушення заворушення або повстання. Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню [3].

Цей постулат є особливо вагомим в умовах сьогодення, коли військові російської федерації масово позбавляють життя мирних громадян України, чим порушуються вимоги Римського статуту Міжнародного кримінального суду, у якому зазначено, що найбільш тяжкі злочини, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства, не повинні залишатися непокараними та що їхнє ефективне переслідування повинно бути забезпечене як заходами на національному рівні, так і шляхом посилення міжнародного співробітництва [5].

Наступним важливим міжнародним документом для нашого дослідження є Міжнародний пакт про громадські і політичні права який, ратифіковано Україною 19 жовтня 1973 р. зазначається що згідно з Загальною декларацією прав людини ідеал вільної людської особи, яка користується громадянською і політичною свободою і свободою від страху та нужди, можна здійснити, тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами, так само, як і своїми громадянськими та політичними правами [6].

Взятий за основу Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [7] ліг в основу Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей який закріпив, що якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені більш високі норми щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, ніж ті, що містить законодавство України, то застосовуються норми міжнародного договору. Військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, з урахуванням особливостей, встановлених цим та іншими законами. У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації [8].

Для захисту прав військовослужбовців вкрай є важливими ряд нормативних документів, що стосуються ведення бойових дій. Це Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях, яка зазначає, що за будь-яких обставин гуманно ставитися до осіб, які не беруть активної участі у воєнних діях, зокрема до тих осіб зі складу збройних сил, які склали зброю, а також тих, які припинили участь у воєнних діях у зв'язку з хворобою, пораненням, триманням під арештом чи з будь-якої іншої причини, без будь-якої дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, релігії чи вірування, статі, походження чи майнового стану чи будь-якими іншими аналогічними критеріями. Вона забороняє вчиняти стосовно зазначених вище осіб такі дії: а) насилля над життям та особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поведження й тортури; б) захоплення заручників; в) наругу над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе ставлення; г) засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні [9]. Ці постулати повторюються і в Женевській конвенції про поведження з військовополоненими [10]. Таким, проаналізувавши міжнародний досвід щодо забезпечення прав військовослужбовців та його імплементацію в національне право України, проведений аналіз показав, що адаптація міжнародних норм і стандартів у національну правову систему є важливим кроком для забезпечення належного рівня захисту прав військовослужбовців, що є особливо актуальним в умовах сучасних геополітичних викликів. З огляду на незворотній курс України до європейської інтеграції, імплементація міжнародних стандартів є необхідною умовою для зміцнення правового захисту військовослужбовців. Зокрема, врахування положень Європейської конвенції з прав людини та інших міжнародних договорів, таких як Конвенція проти катувань та Римський статут Міжнародного кримінального суду, сприяє підвищенню ефективності правового регулювання та забезпечення належного рівня соціальних гарантій для військовослужбовців. Чинна законодавча база України вже містить низку положень, які відповідають міжнародним стандартам, проте існує потреба в подальшій гармонізації та

удосконаленні нормативно-правової бази з урахуванням міжнародного досвіду. Зокрема, це стосується впровадження ефективних механізмів контролю за дотриманням прав військовослужбовців, а також створення умов для їх соціальної адаптації та реабілітації після завершення служби.

Висновок. Отже, важливим аспектом є залучення міжнародних експертів та організацій до процесу реформування системи правового захисту військовослужбовців в Україні, що сприятиме підвищенню ефективності цього процесу та забезпеченню відповідності національного законодавства найкращим світовим практикам. Таким чином, впровадження міжнародного досвіду в національне право є необхідною умовою для забезпечення належного рівня захисту прав військовослужбовців в Україні. Подальші кроки в цьому напрямку повинні включати як вдосконалення нормативно-правової бази, так і розробку та впровадження ефективних механізмів контролю за її дотриманням. Важливим завданням є також забезпечення належного рівня правової освіти військовослужбовців, що сприятиме підвищенню їх правової свідомості та здатності захищати свої права.

Список використаних джерел:

1. Марко І.Ю., Марко Є.І., Чернишова І.М. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. Історичні, соціальні та організаційні аспекти проблем дослідження воєнної науки та освіти. С. 135–142. URL: <http://znp-cvsvd.nuou.org.ua/article/view/195500/195901>
2. Конституція України. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
5. Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
8. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
9. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
10. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

